เสวนาวิชาการ ครั้งที่ 5

ส่วนที่ 1

“วิกฤตสิ่งแวดล้อม... ถึงเวลาปฏิรูป”

เสวนาวิชาการ ครั้งที่ 5

“วิกฤตสิ่งแวดล้อม...ถึงเวลาปฏิรูป”

วันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 เวลา 13.00 - 16.30 น.
ณ หอประชุมศรีบูรพา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์

บรรยายโดย

ศาสตราจารย์ ดร.เปี่ยมศักดิ์ เมนะเศวต
ประธานคณะกรรมการองค์การอิสระด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ (กอสส.)

นายวิเชียร จุ่งรุ่งเรือง
อธิบดีกรมควบคุมมลพิษ

นายบรรจง นะแส
นายกสมาคมรักษ์ทะเลไทย

รองศาสตราจารย์พรชัย ตระกูลวรานนท์ รองอธิการบดีฝ่ายบริหารศูนย์ลำปาง และศูนย์พัทยา รักษาราชการแทนอธิการบดี กล่าวเปิดงานโดยกล่าวถึงวัตถุประสงค์การจัดงานเพื่อเฉลิมฉลองโอกาสครบรอบ 80 ปีแห่งการสถาปนามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ การมีบทบาทของมหาวิทยาลัยกับสังคมไทยในด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เศรษฐกิจ วิจัย การต่างประเทศ การปกครอง สิ่งแวดล้อม การศึกษา และสื่อสารมวลชน วิกฤตทางด้านสิ่งแวดล้อม เช่น เกิดมลภาวะหรือมลพิษต่างๆ ของสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศทางธรรมชาติถูกทำลาย ถือว่าเป็นโจทย์สำคัญในระดับโลก ที่นักปกครอง นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องได้พยายามแก้ปัญหาและเยียวยาวิกฤตกันมาโดยตลอด การจัดเสวนาทางวิชาการ เรื่อง “วิกฤตสิ่งแวดล้อม... ถึงเวลาปฏิรูป” ในครั้งนี้ ได้รับเกียรติจากท่านวิทยากร 3 ท่าน ซึ่งล้วนเป็นผู้มีชื่อเสียงและมีบทบาทสำคัญโดยตรง และทุกท่านได้ทำงานอย่างหนักตลอดมาเพื่อแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม

รองศาสตราจารย์โรจน์ คุณเอนก ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการและรองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ผู้ดำเนินรายการ ถามวิทยากรทั้งสามท่านว่า “สิ่งแวดล้อมในประเทศไทยถึงขั้นวิกฤตหรือยัง ถึงเวลาต้องปฏิรูปหรือไม่”

ศาสตราจารย์ ดร.เปี่ยมศักดิ์ มานะเศวต ประธานคณะกรรมการองค์การอิสระด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ (กอสส.) ให้ข้อคิดเห็นว่าสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยมีปัญหาอยู่แต่ยังไม่ถึงขั้นวิกฤต และได้ยกตัวอย่างเรื่องของจำนวนป่าชายเลนที่ลดลงอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่ง NGO ทำเรื่องถึงรัฐสภาสหรัฐอเมริกาให้ “แบน” ประเทศไทย ศาสตราจารย์ ดร.เปี่ยมศักดิ์ ในสมัยนั้นต้องเป็นผู้ชี้แจงให้ทาง NGO ได้ทราบว่า สาเหตุของความเสียหายและจำนวนที่ลดลงของป่าชายเลน เกิดจากการขยายตัวของการทำนากุ้ง ซึ่งจำเป็นต้องทำพราะทำรายได้อย่างดีให้กับประชาชน แต่จะดำเนินการแก้ไขด้วยการปลูกป่าชายเลนทดแทน ซึ่งประเทศไทยได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เมื่อถึงปีที่ 3 ทางสหรัฐอเมริกาก็ยกเลิกการ “แบน” ประเทศไทย ดังนั้น ถ้าเรารู้ปัญหาและพยายามแก้ปัญหา ก็สามารถพ้นจากปัญหาได้ สำหรับประเทศไทยอาจจะยังไม่ถึงขั้นวิกฤต

แต่สิ่งแวดล้อมในระดับโลกกลับมีปัญหาที่เป็นวิกฤต ปัญหาที่ว่าคือ “จำนวนก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ที่เพิ่มขึ้น” ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศของโลก ภัยธรรมชาติต่างๆ เกิดฝนตกชุก พายุรุนแรง ลูกเห็บตก เป็นต้น แนวทางแก้ปัญหาคือต้องร่วมแรงร่วมใจช่วยกันควบคุมการปล่อยก๊าซเรือนกระจก

ประเด็นสำคัญที่จะช่วยกันแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้อย่างดีนั้น ควรจะต้องมีการปฏิรูปการศึกษา นั่นคือสอนให้ทุกคนเข้าใจความหมายของสิ่งแวดล้อม การดำเนินชีวิตอย่างไร อะไรบ้างที่จะเป็นสาเหตุของการเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม ต้องมี “Critical Thinking” รู้จักใช้วิจารณญาณเข้าใจเหตุและผล ว่า “อุตสาหกรรมและสิ่งแวดล้อม” สามารถไปด้วยกันได้ ไม่ใช่ปฏิเสธทุกอย่าง อย่างเช่น เมืองโกเบ ซึ่งเป็นเมืองท่าและเมืองอุตสาหกรรมที่สำคัญของประเทศญี่ปุ่น ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมที่นั่นมีความรับผิดชอบต่อสังคม ประชาชนมีการศึกษาที่วางรากฐานกันมาตั้งแต่อนุบาล การศึกษาที่ว่าคือมี “Critical Thinking” รู้จักเหตุผลสามารถวิเคราะห์ได้ ไม่โดนชักจูงได้โดยง่ายจากฝ่ายการเมืองและไม่ตามกระแส และที่สำคัญต้องมีความไว้เนื้อเชื่อใจกัน ผู้ประกอบการก็ต้องซื่อสัตย์จริง รับผิดชอบทั้งต่อหน้าและลับหลัง

กล่าวโดยสรุป คือ ศาสตราจารย์ ดร.เปี่ยมศักดิ์ เมนะเศวต เห็นว่าสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยยังไม่ถึงขั้นวิกฤต แต่กำลังเสื่อมโทรมลงไป เราจะต้องรู้ปัญหาให้เร็ว หาทางแก้ปัญหาให้ทัน และทำอย่างจริงจัง ปัญหาที่น่าจะเป็นวิกฤตมากกว่า คือ วิกฤตระดับโลก คือ “การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศของโลก” ที่เกิดจากภาวะโลกร้อน

นายวิเชียร จุ่งรุ่งเรือง อธิบดีกรมควบคุมมลพิษ มุ่งประเด็นไปที่ปัญหาที่เกี่ยวกับมลพิษในประเทศไทย และเห็นด้วยกับท่านศาสตราจารย์ ดร.เปี่ยมศักดิ์ เมนะเศวต วิทยากรท่านแรกว่าการแก้ปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมจำเป็นต้องให้การศึกษา โดยเสริมต่อว่าการให้การศึกษาแก่ประชาชนเพียงอย่างเดียวอาจยังไม่เพียงพอ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในระดับต่างๆ ตั้งแต่บนสุด ควรให้ความสนใจมากขึ้น ที่ผ่านมาได้รับความสนใจน้อยเกินไป งบประมาณในการป้องกัน แก้ไข ปัญหาสิ่งแวดล้อม และฟื้นฟูให้กลับคืนสภาพมีน้อยมาก

ควรมีการให้ข่าวสารที่ชี้ให้เห็นความสำคัญอย่างแท้จริง สถานการณ์มลพิษในประเทศไทยในส่วนที่กรมควบคุมมลพิษรับผิดชอบ 3 ส่วน คือ มลพิษทางน้ำ มลพิษอากาศ มลพิษขยะ

มลพิษทางน้ำ แบ่งออกได้เป็น 2 ส่วนคือ น้ำบนผิวดิน กับ น้ำทะเลชายฝั่ง

มลพิษทางน้ำบนผิวดิน มาจากแหล่งกำเนิดมลพิษที่ถูกควบคุม การระบายน้ำทิ้ง ประมาณ 97,000 แห่ง ใน 10 ประเภท ดังนี้

- โรงงานอุตสาหกรรมและนิคมอุตสาหกรรม
- อาคาร 8 ประเภท เช่น โรงแรม คอนโดมิเนียม โรงพยาบาล
- ที่ดินจัดสรร
- ฟาร์มสุกร
- สถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิง
- บ่อเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง
- บ่อเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำกร่อย
- บ่อเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืด
- ระบบบำบัดน้ำเสียรวมชุมชน
- ท่าเทียบเรือประมง สะพานปลา แพปลา

สถานการณ์น้ำเสียชุมชนในประเทศไทย ถ้าพิจารณาจากปริมาณน้ำเสีย ที่รวบรวมข้อมูลมาจากกรุงเทพฯ และเมืองพัทยา เทศบาล 2,008 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) 5,767 แห่งนั้นมีจำนวนรวม 9.8 ล้านลูกบาศก์เมตรต่อวัน (ถ้าคิดเป็นปริมาณความสกปรกโดยรวมเท่ากับ 0.9 ล้านกิโลกรัมบีโอดี/วัน) ซึ่งความสามารถในการบำบัดน้ำเสีย สามารถทำได้เพียง 3.2 ล้านลูกบาศก์เมตรต่อวัน คิดเป็นร้อยละ 32.6 ของปริมาณน้ำเสียทั้งหมด นั่นหมายความว่า ร้อยละ 67.4 ถูกปล่อยลงแม่น้ำและทะเลในที่สุด

จากการที่แบ่งคุณภาพน้ำผิวดินออกเป็น 5 ระดับ คือ ดีมาก ดี พอใช้ เสื่อมโทรม และเสื่อมโทรมมากนั้น ประเทศไทยมีคุณภาพน้ำอยู่ในระดับเสื่อมโทรมถึงดีเท่านั้น คุณภาพน้ำดีมากไม่มีแล้ว ส่วนใหญ่จะอยู่ในขั้นพอใช้ ซึ่งใช้ได้ดีสำหรับการเกษตรเท่านั้น ไม่เหมาะที่นำมาใช้อุปโภคบริโภค เมื่อดูสถิติของคุณภาพน้ำช่วงปี 2553 - 2556 นั้น จำนวนแหล่งน้ำที่มีคุณภาพดีลดลง ในขณะที่คุณภาพพอใช้กับเสื่อมโทรมมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ถ้าวัดกันที่จังหวัดใดที่แหล่งน้ำโดยรวมอยู่ในเกณฑ์เสื่อมโทรม เมื่อเรียงลำดับจากเสื่อมโทรมมากไปน้อย อันดับ 1 - 5 เป็นดังนี้ สมุทรสาคร กรุงเทพมหานคร สมุทรปราการ นครปฐม สุพรรณบุรี

สำหรับมลพิษทางน้ำทะเลชายฝั่งนั้น เมื่อปี 2556 ข้อมูลเกี่ยวกับคุณภาพน้ำทะเลชายฝั่ง เป็นดังนี้ ระดับดีร้อยละ 16 พอใช้ร้อยละ 35 เสื่อมโทรมร้อยละ 36 และเสื่อมโทรมมากร้อยละ 13 ซึ่งบริเวณน้ำคุณภาพดีส่วนใหญ่จะอยู่ในฝั่งทะเลอันดามัน ได้แก่ บริเวณแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดภูเก็ต พังงา และสงขลา สำหรับฝั่งอ่าวไทยจะอยู่ที่เกาะพะงันและเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี สำหรับบริเวณที่จัดว่าเสื่อมโทรม ส่วนใหญ่จะเป็นบริเวณปากแม่น้ำที่มีท่าเรือ เช่น สมุทรสงคราม สมุทรสาคร สมุทรปราการ และบางส่วนของจังหวัดชลบุรี ถือว่ายังดีที่บริเวณแหล่งท่องเที่ยวเรายังมีคุณภาพน้ำที่ดี ซึ่งที่จริงแล้วควรจะดีมาก นี่เป็นภาพรวมเกี่ยวกับสถานการณ์มลพิษทางน้ำของประเทศไทย

ปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมอีกประเภทหนึ่งที่นับวันจะมีปัญหามากขึ้นคือ **มลพิษทางอากาศ**

กรมควบคุมมลพิษดำเนินการติดตามตัวก่อมลพิษทางอากาศที่สำคัญมีอยู่ 7 อย่าง โดยเรียงตามลำดับปัญหา คือ อย่างแรกคือ ฝุ่นขนาดเล็ก (PM10) มีปัญหาต่อสุขภาพ ปัญหาหลักจะอยู่ใน 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบนที่มีหมอกควันจนแทบจะเรียกว่าเป็นฤดูที่ 4 ที่จังหวัดสระบุรีบริเวณหน้าพระลานที่มีโรงปูนมาก

และที่กรุงเทพฯ โดยภาพรวมค่าเฉลี่ย 24 ชั่วโมงในรอบ 10 ปีที่ผ่านมามีแนวโน้มลดลง แต่เริ่มมีปัญหาในปี 2556 ที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น อย่างที่สอง สารอินทรีย์ระเหยง่าย (Volatile Organic Compounds; VOCs) หลายตัวเป็นสารตั้งต้นในการก่อให้เกิดมะเร็ง ในปัจจุบันมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น โดยในเขตกรุงเทพฯ จะมีปัญหามากในเรื่องของเบนซีน คลอโรฟอร์ม1, 2-ไดคลอโรอีเทน ซึ่งมีค่าเกินค่ามาตรฐาน และอีกหนึ่งแห่งที่สำคัญคือมาบตาพุด ซึ่งจะมีปัญหาเกี่ยวกับเบนซีน1, 3-บิวทาไดอีน1, 2-ไดคลอโรอีเทน, ไวนิลคลอไรด์ ที่มีค่าเกินค่ามาตรฐาน สำหรับตัวอื่นๆ ได้แก่ ซัลเฟอร์ไดออกไซด์ ไนโตรเจนไดออกไซด์ และคาร์บอนมอนนอกไซด์ ทั้งสามตัวยังอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน และมีแนวโน้มที่เปลี่ยนแปลงไม่มาก ยังพอสบายใจได้ สำหรับตัวน้องใหม่คือ โอโซน กำลังเป็นที่จับตาดูอยู่โดยเฉพาะในเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีปริมาณเพิ่มขึ้นทุกปี

ปริมาณของฝุ่น (PM10) เฉลี่ย 24 ชั่วโมง ในช่วงปี 2545 - 2556 มีแนวโน้มลดลงมาเรื่อยๆ จนกระทั่งช่วงปี 2555 - 2556 จำนวนฝุ่นโดยเฉลี่ยเพิ่มขึ้น ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะมาจากนโยบายรถคันแรก จากข้อมูลที่รวบรวมมาพบว่า ร้อยละ 60 ในเขตกรุงเทพมหานครมาจากรถยนต์ ข้อสันนิษฐานดังกล่าวสามารถพิสูจน์ให้เห็นได้ว่า ตอนช่วง shut-down กรุงเทพมหานคร ช่วงนั้นประชาชนเลือกใช้การขนส่งมวลชนและ/หรือนอนพักอยู่กับบ้านไม่ใช้รถยนต์ เมื่อวัดจำนวนของฝุ่น (PM10) ลดลงอย่างเห็นได้ชัด ลดลงครึ่งหนึ่ง นอกจากจำนวนฝุ่นในกรุงเทพฯ จะเกินค่ามาตรฐาน 120 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตรแล้ว ในส่วนอื่นล้วนเกินค่ามาตรฐานด้วย ไม่ว่าจะเป็นภาคเหนือ สระบุรี หรือทั้งประเทศ

ในส่วนของภาคเหนือที่มีปัญหาเรื่องของหมอกควัน ในปีนี้ (2557) ปริมาณฝุ่นละอองสูงสุดลดลงในหลายจังหวัด เช่นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งมีปริมาณฝุ่นสูงที่สุดเมื่อปีที่แล้ว ก็มีปริมาณฝุ่นลดลงจาก 428 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร เป็น 324 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร แต่จำนวนวันที่มีปริมาณฝุ่นเกินมาตรฐานกลับเพิ่มขึ้นโดยรวม 9 จังหวัดมีมากจากเดิม จาก 43 วัน เป็น 48 วัน สาเหตุที่ทำให้เกิดฝุ่นควันมากส่วนหนึ่งมาจากการเผาป่าด้วยความเชื่อของชาวบ้านว่า เผาแล้วจะทำให้หาของป่าได้มากขึ้น แต่ที่เป็นสาเหตุหลักคือ การบุกรุกป่าเพื่อทำการเกษตร และพืชเกษตรที่นิยมปลูกคือ ข้าวโพด เนื่องจากอายุเก็บเกี่ยวสั้นประมาณ 2 - 3 เดือน บางแห่งมีการส่งเสริมจากนายทุน เช่นจังหวัดน่าน มีการปลูกข้าวโพดกันเป็นล้านไร่ เมื่อเก็บเกี่ยวเสร็จก็จะเผา เพื่อเตรียมพื้นที่ปลูกรุ่นต่อไป ทำให้เกิดควันจำนวนมาก ประกอบกับภูมิประเทศเป็นหุบเขา ช่วงเวลามกราคมถึงเมษายน ความกดอากาศสูงเข้ามา ลมสงบ ควันก็จะลอยอยู่อย่างนั้น ทำให้คนทางภาคเหนือเหมือนถูกรมควัน

ส่วนปัญหาฝุ่นควันอีกแห่งหนึ่งที่สำคัญคือ ตำบลหน้าพระลาน อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดสระบุรี ได้ถูกประกาศเป็นเขตควบคุมมลพิษตั้งแต่ปี 2539 ซึ่งขณะนั้นปริมาณเฉลี่ยของฝุ่นขนาดเล็กเฉลี่ย 24 ชั่วโมง ประมาณ 300 กว่าไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร จนถึงปัจจุบันสถานการณ์ดีขึ้นเรื่อยๆ ปัจจุบันนี้ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ 80 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร แต่ก็ยังมีปัญหาอยู่เพราะสูงกว่าค่ามาตรฐานรายปีที่กำหนดไว้ที่ 50 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร เมื่อมาพิจารณาความเข้มข้นเฉลี่ยรายปีของฝุ่นละอองขนาดเล็ก (PM10) ในกรุงเทพฯ ปี 2539 - 2556 ผลการตรวจวัดใน 14 เขต พบ PM10 เป็นปัญหามากบริเวณที่ติดกับถนน ได้แก่บริเวณ ถนนพหลโยธิน เขตจตุจักร ถนนสันติภาพ เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย และถนนพระราม 4 เขตปทุมวัน ที่จริงแล้วตั้งแต่ปี 2539 จนถึงปี 2554 ปัญหาเรื่องมลพิษในกรุงเทพมหานครลดลง ดูได้จากจำนวนรถควันดำลดลง จนเกือบแตะค่ามาตรฐาน แต่พอปี 2555 - 2556 กลับมีปัญหาเพิ่มขึ้น ซึ่งคาดว่าเกิดจากนโยบายรถคันแรกที่มีจำนวนรถเพิ่มมากขึ้น

ปัญหามลพิษทางอากาศอีกอย่างคือจำนวนของสารเบนซีนในอากาศ เมื่อดูจากค่าเฉลี่ยรายปี 2556 นั้น หลายพื้นที่ ได้แก่ กรุงเทพฯ เชียงใหม่ ระยอง ขอนแก่น สงขลา และปทุมธานี ทุกแห่งมีปริมาณของ

สารเบนซีนเกินมาตรฐาน 1.7 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร โดยเฉพาะกรุงเทพฯ พื้นที่ริมถนน วัดได้ถึง 4.2 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร ปริมาณเบนซีนที่สูงจะพบตามเมืองใหญ่ สาเหตุคือมาจากรถยนต์ ซึ่งทุกแห่งจะมีค่าเกินมาตรฐานที่ประเทศไทยกำหนดไว้ เมื่อพิจารณาจากค่ามาตรฐานที่ไทยกำหนด 1.7 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร ประเทศไทยถือว่าเป็นวิกฤต แต่ถ้าใช้มาตรฐานอื่น เช่น ของญี่ปุ่น 3 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร และของสหภาพยุโรป 5 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร ประเทศไทยก็จะไม่มีวิกฤตทางด้านนี้

สถานการณ์มลพิษที่คิดว่า น่าจะวิกฤตที่สุดคือ **มลพิษขยะ** ทางกรมควบคุมมลพิษ ได้แบ่งประเภทของขยะออกเป็น 4 กลุ่ม และสถานการณ์รวมของปัญหา คือ

ขยะมูลฝอยชุมชน ที่ออกจากบ้านของประชาชน มีประมาณ 26.8 ล้านตัน เพิ่มขึ้นจาก ปี 2555 ร้อยละ 8 มีการจัดการไม่ถูกต้องถึงร้อยละ 54 และปี 2556 ผลสำรวจพบว่า ปริมาณขยะมูลฝอยตกค้างสะสมทั้งประเทศถึง 19.9 ล้านตัน เมื่อเปรียบเทียบอัตราการเกิดขยะมูลฝอยปี 2553 ของประเทศพัฒนาแล้ว ประเทศกำลังพัฒนา และประเทศพัฒนาน้อย ประเทศไทยติดอันดับที่ 3 โดยจังหวัดที่มีวิกฤตปัญหาขยะมูลฝอยสะสม 3 อันดับแรก คือ สงขลา สมุทรปราการ และกาญจนบุรี เมื่อคิดเป็นอัตราการสะสมขยะมูลฝอย (กิโลกรัม/คน) จังหวัดที่มาเป็นอันดับต้นๆ ได้แก่ เพชรบุรี กาญจนบุรี และสงขลา และเมื่อพิจารณาในเรื่องของปัญหาการจัดการขยะมูลฝอย จังหวัดที่มีปัญหามากที่สุด 3 อันดับ คือ จังหวัดสงขลา สมุทรปราการ และกาญจนบุรี

ของเสียอันตรายจากชุมชน ทั้งหมดประมาณ 0.61 ล้านตัน ซึ่งร้อยละ 65 เป็น ซากเศษเหลือทิ้งของผลิตภัณฑ์ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ (Waste Electrical and Electronic Equipment: WEEE) เช่น โทรทัศน์ เครื่องปรับอากาศ ตู้เย็น เครื่องซักผ้า คอมพิวเตอร์ เครื่องเล่นวีซีดี/ดีวีดี โทรศัพท์ และกล้องถ่ายรูปดิจิตอล อีกร้อยละ 35 ได้แก่ แบตเตอรีชนิดตะกั่ว หลอดไฟ แบตเตอรี ภาชนะบรรจุสารเคมี โดยทั่วไปจะมีการทิ้งปนไปกับขยะทั่วไปหรือขายร้านรับซื้อของเก่า ยังไม่มีการคัดแยกขยะที่เป็นรูปธรรม อย่างกว้างขวาง สิ่งที่น่าห่วงใย คือ ซาก WEEE ที่เพิ่มขึ้นเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี เช่น ทีวีเปลี่ยนจากใช้หลอดมาเป็นระบบดิจิตอล ปัจจุบันยังไม่มีระบบเก็บรวบรวมและเรียกคืนซากผลิตภัณฑ์

มูลฝอยติดเชื้อ ที่ออกจากโรงพยาบาลและคลินิคต่างๆ จากการสำรวจข้อมูลมูลฝอยติดเชื้อครั้งใหม่ พบว่าปริมาณที่เกิดขึ้นประมาณ 50,481 ตัน มีการจัดการอย่างถูกต้อง ร้อยละ 75 โดยจัดส่งมูลฝอยเหล่านี้ไปเผายังเตาเผาเอกชน เตาเผาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเตาเผาของโรงพยาบาล ซึ่งในอนาคตการบริหารจัดการมูลฝอยติดเชื้อต้องควบคุมการขนส่ง และให้โรงพยาบาลและสถานพยาบาลใช้บริการเอกชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แทนการเผาเอง

กากอุตสาหกรรมที่เป็นอันตราย แนวโน้มการเกิดกากของเสียอันตรายอุตสาหกรรม มีเพิ่มขึ้นทุกปี นับตั้งแต่ปี 2551 - 2556 โดยในปี 2556 เพิ่มขึ้นมาเป็น 3.95 ล้านตัน มากกว่าปี 2555 ถึง 1.3 ล้านตัน ถูกกำจัดอย่างถูกต้อง 2.0 ล้านตัน ที่เหลือจำนวนมากเป็นการลักลอบทิ้ง

นายวิเชียร จุ่งรุ่งเรือง สรุปปัญหาหลักของ ขยะในแต่ละประเภท ดังนี้

ปัญหาหลัก “ขยะมูลฝอยชุมชน”

- สถานที่กำจัดขยะมูลฝอยมีน้อย (2,500 แห่ง) ไม่เพียงพอ
- สถานที่กำจัดขยะมูลฝอยที่มีอยู่ดำเนินการไม่ถูกต้อง
- ทิ้งขยะมูลฝอยโดยไม่มีการคัดแยก และการนำขยะมูลฝอยกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่มีน้อย

ปัญหาหลัก “ของเสียอันตรายจากชุมชน”

- มีการทิ้งรวมกับขยะมูลฝอยทั่วไป

- องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่มีระบบเก็บรวบรวม เก็บกักและขนส่งของเสียอันตรายจากชุมชนโดยเฉพาะ
- สถานที่รับกำจัดมีไม่ครอบคลุมทุกภูมิภาค และค่ากำจัดมีราคาแพง

ปัญหาหลัก “มูลฝอยติดเชื้อ”

- สถานที่บำบัด/กำจัดไม่เพียงพอ และที่มีอยู่ไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการ
- ยังมีการลักลอบทิ้งมูลฝอยติดเชื้อจากผู้ประกอบการขนส่งจากโรงพยาบาล
- ยังไม่มีระบบการให้บริการเก็บขนมูลฝอยติดเชื้อจากสถานบริการสาธารณสุขขนาดเล็ก

ปัญหาหลัก “กากอุตสาหกรรมที่เป็นอันตราย”

- โรงงานอุตสาหกรรมยังไม่เข้าสู่ระบบการจัดการกากอุตสาหกรรมตามเป้าหมาย (มีประมาณร้อยละ 60)
- สถานที่กำจัดมีบริการไม่ทั่วถึง กระจุกตัวอยู่ในภาคกลาง และภาคตะวันออก และที่มีอยู่หลายแห่งยังดำเนินการไม่ถูกต้อง
- มีการลักลอบทิ้งในพื้นที่ต่างๆ รวมถึงทิ้งในสถานที่กำจัด ขยะมูลฝอย ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

นายบรรจง นะแส นายกสมาคมรักษ์ทะเลไทย ได้กล่าวถึงวิกฤตของสิ่งแวดล้อม ในส่วนที่เกี่ยวกับทะเลของไทย โดยเน้นในเรื่องของจำนวนสัตว์น้ำตัวอ่อนในทะเลที่มีจำนวนลดลงอย่างมาก จากข้อได้เปรียบของประเทศไทยที่มีจังหวัดติดชายทะเลถึง 22 จังหวัด อยู่ในบริเวณเส้นศูนย์สูตร ทำให้มีสัตว์น้ำชุกชุมสามารถเลี้ยงคนไทยได้ทั้งประเทศ และในอดีตประเทศไทยเคยติดอันดับส่งออก 1 ใน 10 ของโลก แต่ในปัจจุบันจำนวนสัตว์น้ำลดลง ทำให้ชาวประมงทั่วไปหาสัตว์น้ำได้ยาก การทำประมงหารายได้ไม่เพียงพอที่จะเลี้ยงดูครอบครัว ผู้ชายของชุมชนส่วนใหญ่ออกไปหางานที่อื่น ไปเป็นลูกเรือประเทศเพื่อนบ้าน คนไทยทั้งประเทศต้องซื้อหาอาหารทะเลรับประมานในราคาที่สูงขึ้น

นายบรรจงได้กล่าวถึง สาเหตุหลักที่ทำให้จำนวนสัตว์น้ำลดลงอย่างมากนั้นเกิดจาก การละเลยให้มีการใช้เครื่องมือผิดกฎหมาย ได้แก่ อวนรุน อวนลาก และเรือปั่นไฟ ในการจับสัตว์ทะเล จากการวิจัยพบว่าการเมืองและบริษัทยักษ์ใหญ่ในประเทศไทยมีส่วนเกี่ยวข้องกับการละเลยการใช้เครื่องมือเหล่านี้ การใช้เครื่องมือดังกล่าวจับสัตว์น้ำ จะจับได้สัตว์น้ำตัวอ่อนที่ยังไม่เจริญวัยพวกลูกปลา ลูกกุ้ง ปะการัง ติดมาด้วยจำนวนมาก ซึ่งจะถูกนำเอาไปทำปลาป่นสำหรับเป็นวัตถุดิบของอาหารสัตว์อื่น เช่น ไก่และปลาทับทิม

ประเด็นที่ทำให้เกิดวิกฤตของทะเลไทย ประเด็นแรก เกิดจากความพยายามบิดเบือนว่า ทะเลไทยมีความเสื่อมโทรม สัตว์ทะเลจับได้ยาก ทำให้ราคาแพง จึงควรหันไปบริโภคโปรตีนจากสัตว์ประเภทอื่น ในขณะเดียวกันก็จับสัตว์น้ำวัยอ่อนมาทำปลาป่นเพื่อเป็นวัตถุดิบให้สัตว์เหล่านั้น ประเด็นที่สอง ถึงแม้ว่า สหภาพยุโรปได้ประกาศ “Illegal, Unreported, and Unregulated (IUU) Fishing” ออกมาว่าประเทศใด จับสัตว์น้ำโดยไม่รู้แหล่งที่มา จับโดยใช้เครื่องมือผิดกฎหมาย จะถูก “แบน” โดยสหภาพยุโรป ก็มีความพยายามช่วยเหลือให้เครื่องมือผิดกฎหมายเหล่านั้น ยังใช้งานได้ถึงแม้ว่าจะถูกจับแล้วก็ตาม ด้วยการใช้อำนาจทางการเมืองเข้ามาช่วยให้เกิดการนิรโทษกรรม เครื่องมือเหล่านั้นให้ยังใช้งานได้

จากการรณรงค์ต่อสู้ของนายบรรจงและชุมชนชาวประมง ได้มีการช่วยกันอนุรักษ์สัตว์ทะเลเหล่านี้ด้วยการจัดโครงการและกิจกรรมต่างๆ เพื่อฟื้นฟูทะเลไทย หนึ่งในนั้นคือ “ธนาคารปู” ที่อ่าวท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช โครงการนี้ช่วยหาทางแก้ไขปัญหาการสูญเสียไข่ของปูม้าโดยนำแม่ปูม้าไข่นอกกระดอง

(ไข่แก่สีเทาปนดำ) จากธรรมชาติมาวางไข่และฟักไข่ในแบบโรงเพาะฟัก เมื่อออกมาเป็นตัวก็ปล่อยลงทะเลให้เติบโตและแพร่พันธุ์ต่อไป ซึ่งในปัจจุบันจำนวนของปูม้าก็มีเพิ่มขึ้น

นอกจากนี้ ยังมีกิจกรรมบ้านปลา ที่หัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช บ้านปลา ที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ทำให้ชุมชนเริ่มอยู่ได้ ชาวประมงสามารถเลี้ยงครอบครัวได้

อีกเรื่องที่วิทยากรฝากไว้คือ ต้องการให้มีการแก้ พ.ร.บ.ประมง ปี พ.ศ. 2490 ซึ่งล้าสมัย ควรให้สิทธิ์กับชุมชนในการดูแลชายฝั่ง เนื่องจากเจ้าหน้าที่ของรัฐและเครื่องมือควบคุมตรวจจับมีไม่เพียงพอ ทำให้ดูแลได้ไม่ทั่วถึง

รองศาสตราจารย์ โรจน์ คุณเอนก ผู้ดำเนินรายการ ขอข้อแนะนำและแนวทางในการปฏิรูป จากวิทยากรแต่ละท่าน

ศาสตราจารย์ ดร.เปี่ยมศักดิ์ เมนะเศวต ในฐานะนักวิชาการ ได้ให้นิยามคำว่าปฏิรูป หมายถึงของเก่าไม่ดีต้องเปลี่ยนรูป แต่ให้ความเห็นว่าประเทศไทยมีการพัฒนาที่ดีมาตลอด ยกตัวอย่างเช่น มีการให้ความสำคัญปัญหาสิ่งแวดล้อม ด้วยการกำหนดพระราชบัญญัติ ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ขึ้น มีการขยายหน่วยงานจากที่เป็นคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ มาเป็นกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในด้านการศึกษา มีการเปิดภาควิชาและคณะที่เกี่ยวข้องกับด้านสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้นจำนวนมาก

นิยามของคำว่า วิกฤต นั้นต้องเป็นปรากฏการณ์ที่จะต้องมีการเสียชีวิต เช่น ปรากฏการณ์น้ำทะเลเปลี่ยนสีปี 2534 ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติที่เกิดขึ้นเนื่องจากการเพิ่มจำนวนอย่างรวดเร็วของแพลงก์ตอนพืช ทำให้ปลาตายในอ่าวไทยจำนวนมากโดยเฉพาะบริเวณศรีราชา แต่เนื่องจากประเทศไทยมีพัฒนาการที่จะแก้ปัญหา ทำให้จากที่เคยเกิดปรากฏการณ์นี้ทั้งปี ปัจจุบันเหลือเพียง 10 วัน ด้วยการช่วยกันจัดทำบ่อบำบัดน้ำเสีย ซึ่งก็ช่วยให้ทุเลาลงไปได้

ทางด้านกฎหมาย ปี พ.ศ. 2540 มีรัฐธรรมนูญ ที่ได้กำหนดบทบัญญัติหลายประการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมขึ้น และแก้ไขปรับปรุงใน ปี 2550 โดยระบุชัดเจนเกี่ยวกับการแก้ปัญหาและดูแลสิ่งแวดล้อม ยกตัวอย่าง มาตรา 67 วรรค 2 กล่าวว่า

“การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรง ทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและสุขภาพจะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนในชุมชน และจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียก่อน รวมทั้งได้ให้องค์การอิสระ ซึ่งประกอบไปด้วยผู้แทนองค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ และผู้แทนจากสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม หรือทรัพยากรธรรมชาติหรือด้านสุขภาพให้ความเห็นประกอบก่อนมีการดำเนินการดังกล่าว”

แต่อย่างไรก็ตาม รัฐธรรมนูญบัญญัติไว้แต่ยังไม่มีการดำเนินการจัดตั้งองค์กรอิสระทันที จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์ที่มาบตาพุด มีการฟ้องร้องรัฐบาล จึงได้มีการจัดตั้ง กอสส. ขึ้นมา แต่การดำเนินการยังต้องอิงระเบียบราชการซึ่งไม่สะดวกและไม่คล่องตัว ควรจะมีการกำหนดวาระของกรรมการให้ชัดเจน ควรจะเขียนเป็น พ.ร.บ. เฉพาะขึ้นมา

ศาสตราจารย์ ดร.เปี่ยมศักดิ์ กล่าวว่าเรามีพัฒนาการในการแก้ไขปัญหาที่ดี ควรใช้คำว่า ปรับปรุง ยังไม่ต้องถึงกับปฏิรูป เพราะเราก็พัฒนาให้ดีขึ้นอยู่แล้ว แต่ละฝ่ายควรจะมีความจริงใจในการช่วยกันแก้ปัญหา

๒๗ มิ.ย. ๕๗
ครบรอบ ๘๐ ปี
แห่งการสถาปนา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

นายวิเชียร จุ่งรุ่งเรือง เสนอแนะว่า การปฏิรูปสิ่งแวดล้อมควรจะเริ่มจากการเปลี่ยนความคิดของประชาชนว่า สิ่งแวดล้อมเป็นต้นทุนราคาแพง ควรให้ความสนใจและเห็นคุณค่ากับมัน ควรจะประกาศนโยบายสาธารณะ เพื่อเปลี่ยนพฤติกรรมของประชาชนให้เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

ข้อเสนอแนะที่จะทำให้สิ่งแวดล้อมดีขึ้น มีดังนี้

- บังคับใช้กฎหมายเท่าที่อำนาจมี ในระยะยาวอาจต้องมีการปรับปรุงกฎหมาย เพราะที่มีอาจจะมีช่องโหว่
- การกระจายอำนาจต้องทำอย่างจริงจัง ไม่ใช่อาศัยรูปแบบอย่างเดียว เพิ่มศักยภาพให้ท้องถิ่น เช่น เพิ่มงบประมาณ
- การปรับเปลี่ยนทัศนคติของประชาชน
- ฝ่ายการเมืองต้องมีนโยบายที่ชัดเจน ให้ความสำคัญตั้งแต่ระดับบนจนถึงระดับล่าง

นายบรรจง นะแส ตัวแทนภาคประชาชน เสนอให้ ช่วยกันแก้ปัญหาที่ประชาชนไทยไม่ทราบว่าสัตว์น้ำในทะเลของเรายังอุดมสมบูรณ์อยู่ และเสนอให้ลดอำนาจทางการเมือง โดยเสนอแนะดังนี้

- ประกาศกฎกระทรวง ขยายเขตอนุรักษ์ชายฝั่ง จาก 3 กม. ออกไปเป็น 12 กม.
- ปรับปรุงพระราชบัญญัติการประมง พ.ศ. 2490 ควรมีการทำ Roadmap ที่ชัดเจน เพื่อกำจัดเครื่องมือจับปลาผิดกฎหมายออกไปให้หมด เสนอให้ฝ่ายการเมืองต้องอยู่ฝ่ายประชาชน ทะเลต้องได้รับการดูแล

หมายเหตุ 1. ดำเนินรายการโดย รองศาสตราจารย์ โรจน์ คุณเอนก
ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
2. ถอดความและสรุปการเสวนาโดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัชฎา คงคะจันทร์
ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการพิเศษ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เสนอ
การเสวนาวิชาการชุด ๘ ทศวรรษ อภิวัฒน์สังคมไทย
วิกฤตสิ่งแวดล้อมไทย...ถึงเวลาปฏิรู

การฉลองครบรอบ ๘๐ ปี แห่งการสถาปนามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
เสนอ
การเสวนาวิชาการชุด ๘ ทศวรรษ อภิวัฒน์สังคมไทย ครั้งที่ ๕
วิกฤตสิ่งแวดล้อมไทย...ถึงเวลาปฏิรูป
๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗